

Ο Τουταγχαμώ ν και η μοίρα των άσημων Φαραώ

Πολύ πριν από το 3.000 π.Χ., η Αιγυπτος ήταν χωρισμένη σε δύο βασιλεια: Της Πάνω Αιγύπτου στον Νότο και της Κάτω Αιγύπτου στον Βορρά. Το 2.780 π.Χ., ο βασιλιάς της Πάνω Αιγύπτου, Μίνας, ξεκίνησε από την πρωτεύουσά του Θίνιδα, ένωσε τα δυο βασιλεια και ίδρυσε τη Μέμφιδα, που έγινε η πρώτη πρωτεύουσα της χώρας (είκοσι χλμ. νότια από το σημερινό Κάιρο). Από τότε έως την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, 31 δυναστείες βασιλεύσαν στη χώρα και οι βασιλιάδες της ονομάστηκαν Φαραώ, από τις λέξεις per ao, που σημαίνουν «μεγάλος οίκος».

Η Μέμφιδα έμεινε πρωτεύουσα ως το 2.100 π.Χ., οπότε τελειώνει η εποχή του Αρχαίου Βασιλείου. Στη διάρκεια του, οι Φαραώ άπλωσαν την κυριαρχία τους ως την Αιθιοπία και τη Σομαλία. Την περίοδο αυτή κτίστηκαν και οι μεγάλες πυραμίδες του Χέοπα, του Χεφρήνα και του Μυκερίνου (όλοι της 4ης δυναστείας), που μας βοήθησαν να μάθουμε πολλά για τον αιγυπτιακό πολιτισμό. Τα ευρήματα των ανασκαφών μαρτυρούν ότι, από την τρίτη ως και την έκτη δυναστεία, η χώρα γνώρισε τεράστια άνθιση και οι Φαραώ αποτελούσαν την προσωποποίηση του θεού Ήλιου στη γη, ώσπου τους ανέτρεψε το ιερατείο. Από την 7η δυναστεία, το βασίλειο χωρίστηκε σε πολλά μικρά.

Γύρω στα 2.100 π.Χ., ο βασιλιάς της αιγυπτιακής Θήβας κατόρθωσε να επανενώσει τη χώρα. Αρχισε η ιστορία του Μέσου Βασιλείου. Στην αμέσως επόμενη (12^η) δυναστεία κτίστηκαν τεράστιοι ναοί και τα κολοσσιαία, από γρανίτη, αγάλματα των Φαραώ. Ήταν η εποχή, κατά την οποία άκμασαν η ζωγραφική, η λογοτεχνία και το εμπόριο. Ξέρουμε την εποχή, από τα μνημεία και τα κείμενα που σώθηκαν ως τις μέρες μας.

Τον ΙΗ΄ αιώνα π.Χ., οι Υξώς (νομαδικός πολεμικός λαός, που ήξερε τα άλογα και χρησιμοποιούσε πολεμικά άρματα) κυριεύσαν το Δέλτα του Νείλου κι έμειναν εκεί ως το 1.580 π.Χ. οπότε τους έδιωξε ο Αμωσης, που ίδρυσε τη 18^η δυναστεία δημιουργώντας το Νέο Βασίλειο. Οι ανασκαφές μάς έδωσαν θαυμάσιες πληροφορίες για τα επόμενα διακόσια χρόνια της αιγυπτιακή κυριαρχίας. Όμως, τα ίχνη χάνονταν μετά το θάνατο του αιρετικού Φαραώ Αμένοφη Δ΄ (1375 - 1358), που πίστευε σ' ένα μόνο θεό, τον Ήλιο, άλλαξε το όνομά του σε Αχνατόν και μετέφερε την πρωτεύουσα στη νέα πόλη Ακετατόν, εκεί όπου κτίστηκε η κατοπινή Τελλ ελ Αμάρνα.

Επί αιώνες, οι επιστήμονες δεν μπορούσαν να βρουν στοιχεία. Ούτε πυραμίδες ούτε μνημεία σώζονταν από αυτή την εποχή. Πουθενά, τάφοι. Η αποκρυπτογράφηση και ανάγνωση των ιερογλυφικών βοήθησε την κατάσταση. Έπειτα, ανακαλύφτηκε στο Λούξορ, κοντά στη Θήβα, η κοιλάδα των βασιλέων. Μια απέραντη νεκρόπολη με τους τάφους των Φαραώ, που βασιλέψαν ως τον 12ο αιώνα.

Από την αμαζόνα βασίλισσα Χασεψούτ κι έπειτα, οι Φαραώ δεν έκτιζαν πυραμίδες πάνω από τους τάφους τους, αφού ήταν πια διαπιστωμένο πως καμιά ασφάλεια δεν είχε ο νεκρός από την ογκώδη προστασία τους. Οι τυμβωρύχοι εργάζονταν με την ησυχία τους στις πυραμίδες της ερήμου, άνοιγαν τρύπες κι έμπαιναν στους νεκρικούς θαλάμους, απ' όπου αφαιρούσαν ό,τι πολύτιμο έβρισκαν. Οι Φαραώ του Νέου Βασιλείου έφτιαχναν υπόγειους τάφους εξωτερικά «αθέατους», συγκεντρωμένους στην κοιλάδα την οποία φρουρούσαν νύχτα μέρα ισχυρές δυνάμεις.

Οι αρχαιολόγοι άρχισαν ανασκαφές το 1902. Απογοητεύτηκαν. Όποιον τάφο κι αν έβρισκαν, διαπίστωναν πως είχαν φτάσει δεύτεροι. Οι ανά τους αιώνες τυμβωρύχοι τους είχαν προλάβει. Στα 1906, ο αιγυπτιολόγος Τζορτζ Έντουαρντ κόμης του Κάρναρβον (1865 - 1923) ξεκίνησε δικές του έρευνες. Βρήκε πολλούς τάφους, όλους συλημένους. Έφυγε για να ξαναγυρίσει το 1914. Με μανία έψαχνε για έναν ασύλητο τάφο, που θα βοηθούσε στην καλύτερη κατανόηση της εποχής. Μετά από προσπάθειες οκτώ χρόνων, με τη βοήθεια και του αρχαιολόγου Χάουαρντ Κάρτερ (1873 - 1939), καρποφόρησαν οι κόποι.

Μέρες, μήνες, ίσως και χρόνια κυκλοφορούσαν πλάι τους χωρίς ποτέ να προσέξουν, πόσο κοντά στον στόχο τους βρίσκονταν. Έψαχναν σ' ολόκληρη κοιλάδα και η απάντηση υπήρχε δίπλα τους, πλάι στις σκηνές των εργατών που έσερναν μαζί τους. Ήταν 4 Νοεμβρίου του

1922, όταν την προσοχή του Χάουαρντ Κάρτερ τράβηξαν ασυνήθιστα σημάδια σχεδόν μέσα στα όρια του καταυλισμού. Φώναξε το συνεργείο. Με προσοχή άρχισαν τις εκσκαφές. Ναι, ο τόπος ήταν φανερά γεμάτος σκόρπια αρχαιολογικά ίχνη. Κάλεσε τον Τζορτζ Έντουαρντ. Συμφώνησαν ότι το πράγμα παρουσίαζε ενδιαφέρον.

Πρωί, 5 Νοεμβρίου του 1922, ο αιγυπτιολόγος Τζορτζ Έντουαρντ, κόμης του Κάρναρβον, και ο αρχαιολόγος Χάουαρντ Κάρτερ ξεκίνησαν τη συστηματική ανασκαφή, στην κοιλάδα των βασιλέων. Γρήγορα ανακάλυψαν ότι βρίσκονταν μπροστά σε ένα λιθόστρωτο καλά καμουφλαρισμένο. Οδηγούσε στον τάφο ενός Φαραώ. Κανένας τυμβωρύχος δεν τους είχε προλάβει επί 3.274 συναπτά χρόνια. Μαζί με τη μούμια, υπήρχαν εκεί μια ολόχρυση άμαξα, ο θρόνος, έπιπλα και όπλα χρυσά ή επίχρυσα. Οι συγγενείς του τον είχαν θάψει με ό,τι αγαπούσε στη ζωή. Κι ήταν όλ' αυτά, άχρηστα στο νεκρό αλλά πολύτιμα για τη μελέτη της εποχής του.

Ποιος διάολος όμως ήταν αυτός ο θαμμένος βασιλιάς; Τους πήρε μήνες να ψάχνουν στις πηγές. Ο Φαραώ «τους» ήταν τόσο άσημος που τον είχαν ξεχάσει κι οι δικοί του. Κάποιος επόμενος Φαραώ είχε σκάψει τον δικό του τάφο πάνω από εκείνον που είχαν βρει. Και ήταν αυτή η αιτία που οι τυμβωρύχοι δεν τον είχαν συλήσει. Πώς να φανταστούν ότι κάτω από τον ένα υπήρχε και δεύτερος τάφος;

Στις 23 Φεβρουαρίου του 1923, ο Χάουαρντ Κάρτερ ανακοίνωνε πως η μούμια ήταν του Φαραώ Τουταγχαμών, ενός από τους πιο άσημους διαδόχους του Αμένοφη. Βασίλεψε μόλις έξι χρόνια (1358 - 1352 π.Χ.). Όμως, με τα όσα πήρε στον τάφο του, βοήθησε την επιστήμη ν' ανιχνεύσει μίαν ολόκληρη εποχή. Τα διάσπαρτα κομμάτια του παζλ ενώθηκαν, η ροή της ιστορίας αποκαταστάθηκε. Κι έκανε να βγει στο φως όλη η αδυσώπητη πάλη ανάμεσα στο ιερατείο και την βασιλική οικογένεια για το ποιος θα έχει το πάνω χέρι στην εξουσία.

Ο Αχνατόν προσπάθησε να εξουδετερώσει το ιερατείο του Άμμωνα, καταργώντας τη λατρεία του καθώς και την πρωτεύουσα Θήβα, χτίζοντας νέα πρωτεύουσα, την Ακετατόν, και εισάγοντας τη θρησκεία του ενός και μόνο θεού, Ατόν. Με τη φιλειρηνική πολιτική του, έγινε αιτία να χάσει η Αίγυπτος τις κτήσεις της και μαζί με αυτές τα εισοδήματα από τους φόρους. Οι ιερείς του Άμμωνα βρήκαν ευκαιρία να υπονομεύσουν τον θρόνο, ξεσηκώνοντας τον λαό. Όταν ο Αχνατόν πέθανε, η βασίλισσα Νεφερτίτη προσπάθησε να συντηρήσει τη νέα θρησκεία. Φαραώ έγινε ο νεαρός Τουταγχατόν, όνομα που ο νεκρός Αχνατόν του είχε δώσει. Δεν γνωρίζουμε επακριβώς, τι έγινε. Όμως, κάποια στιγμή, ο Τουταγχατόν άλλαξε το όνομά του σε Τουταγχαμών (ώστε αντί του Ατόν να περιέχει τον Άμμωνα) και επέστρεψε στη Θήβα. Πέθανε μυστηριωδώς στα 18 του. Η Νεφερτίτη ξαναπήρε την εξουσία και παντρεύτηκε ένα ισχυρό ηλικιωμένο άντρα που την στήριξε στην προσπάθειά της να

επαναφέρει τη λατρεία του Ατόν. Η αντιπαλότητα κράτησε ακόμα τέσσερα χρόνια, ώσπου η Νεφερτίτη πέθανε. Η Αίγυπτος βυθίστηκε στην αναρχία και τη μιζέρια, καθώς ιερατείο του Άμμωνα και πιστοί του Ατόν έδιναν τη μάχη της επικράτησης.

Ο πολός λαός έγειρε την πλάστιγγα υπέρ του ιερατείου που δεν είχε πρόβλημα να λατρεύονται πολλοί θεοί, όπως επί αιώνες γινόταν στην Αίγυπτο. Οκτώ ολόκληρα χρόνια μετά το θάνατο της όμορφης βασίλισσας, ένας φίλος του Αχνατόν, ο πανίσχυρος στρατηγός Χορεμχέμπ ήρθε σε συνεννόηση με το ιερατείο κι ανακηρύχθηκε Φαραώ. Πρώτο μέλημα ήταν η αποκατάσταση της παλιάς τάξης πραγμάτων: Η πόλη Ακετατόν ξεθεμελιώθηκε κι εξαφανίστηκε από τον χάρτη. Το ίδιο και οι ναοί του Ατόν. Τα ονόματα του Φαραώ Αχνατόν και της Νεφερτίτης διαγράφηκαν από παντού. Ο τάφος της εξαφανίστηκε. Η περίοδος από τη στιγμή που ο Αμένοφης Δ' άλλαξε το όνομά του σε Αχνατόν ως την ώρα που Φαραώ ανέλαβε ο Χορεμχέμπ, ήταν σαν να μην υπήρξε ποτέ. Οπότε, σαν να μην υπήρξε ποτέ ήταν και η βασιλεία του Τουταγχαμών που άρχισε και τέλειωσε μέσα στα όρια της «αιρετικής εποχής». Κι αυτός ήταν ο λόγος που οι αρχαιολόγοι δυσκολεύτηκαν να εντοπίσουν, ποιος είναι. Για τον ίδιο λόγο, ο τάφος του είχε γλιτώσει από τους τυμβωρύχους. Και για την ίδια αιτία κάποιος άλλος Φαραώ έσκαψε τον τάφο του πάνω από την κρύπτη του Τουταγχαμών.

Στη μανία τους να εξαφανίσουν καθετί που είχε να κάνει με τον μονοθεϊσμό, οι ιερείς του Άμμωνα πρόσφεραν στην επιστήμη έναν τάφο ατόφιο κι ασύλητο που υπομονετικά περίμενε 3.274 χρόνια, ώσπου να ανακαλυφθεί και να φωτίσει την εποχή του. Κι επρόκειτο για έναν άσημο Φαραώ, χωρίς έργο είτε ειρηνικό είτε πολεμικό, σε μια εποχή που η Αίγυπτος γνώριζε τη φτώχεια. Οι εντυπωσιακοί θησαυροί που τον συνόδευαν στον τάφο του, θα έπρεπε να είναι μηδαμινοί σε σύγκριση με εκείνους των πριν και μετά από αυτόν ξακουστών Φαραώ. Που όμως δεν σώθηκαν, καθώς βοήθησαν να πλουτίσουν κάποιοι από τους ανά τους αιώνες τυμβωρύχους.

Μετά τις ανακαλύψεις αυτές, ιστορικοί και αρχαιολόγοι μπόρεσαν να αποκαταστήσουν τη συνέχεια στην ιστορία του λαμπρού Νέου Βασιλείου της Αιγύπτου:

Συμμαχώντας με το πανίσχυρο ιερατείο, ο Χορεμχέμπ μπήκε επικεφαλής του στρατού και διέσχισε όλη τη χώρα αποκαθιστώντας την ενότητά της και επιβάλλοντας πάλι την κυριαρχία της Αιγύπτου στις κτήσεις της Ανατολής και του Νότου. Επέβαλε την ειρήνη των όπλων και επανέφερε σε λειτουργία τη ροή των φόρων. Ως τον θάνατό του, η Αίγυπτος είχε οικονομικά ανακάμψει. Η περίοδος της 18^{ης} δυναστείας έκλεισε όπως είχε ξεκινήσει: Με την επανένωση του βασιλείου.

Ο Ραμσής Α΄ ήταν ο στρατηγός και εξ απορρήτων του Χορεμχέμπ. Ονομαζόταν «πρίγκιπας όλης της Γης» και με την τόση του μετριοφροσύνη δεν δυσκολεύτηκε, χάρη και στη βοήθεια του ιερατείου να γίνει Φαραώ: Τον διάλεξε ο Θεός! Βασίλευσε μόλις δυο χρόνια αλλά έγινε ο ιδρυτής της 19^{ης} δυναστείας. Η Θήβα του έπεφτε μακριά από τις ανατολικές κτήσεις που κάθε τρεις και λίγο αμφισβητούσαν την αιγυπτιακή κυριαρχία και ξεσηκώνονταν. Την εγκατέλειψε και μετέφερε την πρωτεύουσά του στη βορειοανατολική εκβολή του Δέλτα του Νείλου, εκεί όπου οι Υξώς είχαν εγκαταστήσει την έδρα τους. Ήταν η Τάνις, μια πόλη που είχε καταστραφεί, όταν εκδιώχτηκαν οι Υξώς και που ο Ραμσής ξανάχτισε. Η Θήβα έμεινε στην αποκλειστική κυριότητα του ιερατείου του Αμμωνα, αδιαμφισβήτητου πια κυρίαρχου του παιχνιδιού.

Μόλις τέσσερα χρόνια βασίλευσε κι ο διάδοχός του Σέτι ή Σετουί, ο Σέθις ή Σέθωσις για τους Έλληνες. Έμεινε στην ιστορία ως ο σοφός Φαραώ που όμως δεν δίστασε να εκστρατεύσει στο Σινά και να το ξαναπάρει πίσω, καθώς το είχαν κυριεύσει οι Χαναναίοι. Συνέλαβε τον βασιλιά τους, επέβαλε γι' άλλη μια φορά την κυριαρχία της Αιγύπτου στη Φοινίκη κι επέστρεψε στην πρωτεύουσά του με οράματα: Αποφάσισε να στήσει ένα τεράστιο μνημείο στην άλλη άκρη της γης, στη βραχώδη περιοχή του Αμπού Σιμπέλ, στην καρδιά της Νουβίας, τριακόσια χιλιόμετρα από το Ασουάν. Δεν πρόλαβε. Την ιδέα του υλοποίησε ο διάδοχός του, ο πολύς Ραμσής Β΄. Στα έργα της εποχής του Σέτι ανήκουν μια μεγάλη αίθουσα στο Καρνάκ, πάμπολλα ανάγλυφα και ο τάφος του, ένα αληθινό μουσείο διακόσμησης με έργα που έμειναν αλώβητα ως την εποχή μας, καθώς για τους τυμβωρύχους ήταν άχρηστα.

(Έθνος της Κυριακής, 25.3.2001) (τελευταία επεξεργασία, 20.9.2009)

